

"Niños de la guerra"

Spanske flygtningebørn i Danmark – 70 år efter

Af Dorte Ellesøe Hansen

Pilar Herrero Sanchez var 9 år gammel, da hun i september 1937 for første gang noget betuttet stod på Københavns Hovedbanegård.¹ Hun var ankommet sammen med sin bror Millan og sin søster Hortensia blandt en større gruppe spanske børn på flugt fra deres borgerkrigshærgede hjemland. Flere tusinde nysgerrige københavnere var mødt op og gav dem en hjertelig modtagelse.

Ingen kunne vide, at hun 70 år senere ville stå der igen, denne gang sammen med den ene af sine døtre og kun modtaget af min mand og mig. Rejsen var ikke alene opfyldelsen af en livslang drøm om at gense Danmark, det land hun havde de dejligste minder fra. Formålet var også, at hendes datter skulle se det historiske materiale fra de spanske børns ét år lange ophold i landet.

En mail fra Madrid

Det hele begyndte for nogle år siden med en henvendelse til Arbejdermuseet & ABA fra den danske ambassade i Madrid. Kultur- og Informationsafdelingen havde fået en forespørgsel fra Pilars datter, historielærer Josefina Ceballos, som søgte viden om flygtningebørnene. Det var vanskeligt at finde sådanne oplysninger frem i dagens Spanien. Hun ville prøve at opspore og genforene de nu gamle mennesker, og på en eller anden måde fortælle deres fælles historie.

Der udviklede sig efterhånden en livlig korrespondance mellem Josefina og mig – på engelsk, da ingen af os talte hinandens sprog. Efter et stort forarbejde var det dejligt, da jeg omsider kunne møde både mor og datter et par dage i København. Jeg viste dem rundt i museets udstillinger, og i biblioteket gennemgik vi de relevante arkivalier og bøger samt nogle af samtidens danske aviser. Jeg inviterede dem hjem til middag, guidede dem rundt i byen, og inden de tog tilbage, fik de set ét af de steder, hvor børnene op-

rindeligt havde været indkvarteret. Det allervigtigste, de fik med sig hjem, var en kopi af børnenes fælles udrejsepas dateret den 31. august 1938, en liste med børnenes navne og deres alder.

Den spanske Borgerkrig

Hvad var det for en blodig krig, der gjorde, at den spanske republikanske regering måtte evakuere 33.000 af sine børn til udlandet?² Og hvorfor endte en lille flok på omkring 100 af disse flygtninge i Danmark? 1930'ernes Spanien var et land med store samfundsmæssige modsætninger. På den ene side stod borgerskabet, godsejerne, kirken og militæret, på den anden et stort fattigt landproletariat og en splittet arbejderklasse. Endelig var der konflikten mellem et centraliseret styre og regionale krav om selvstyre.

Landet havde været styret af et militærdiktatur siden 1923, men da den spanske konge forlod tronen i 1931, kunne Den 2. Republik udråbes. Republikkens to første regeringer magtede ikke at løse landets alvorlige sociale og politiske problemer.

I februar 1936 vandt en folkefront, en alliance af socialdemokratiske, kommunistiske og liberale partier valget. Det lykkedes heller ikke denne regering hurtigt nok at gennemføre de nødvendige reformer, som både arbejderne og de gamle magthavere kunne acceptere. Med voksende brug af vold rejste urolighederne sig atter over hele landet, og det var i denne situation, at militæret stod parat med støtte i de fascistiske organisationer.

Borgerkrigen i Spanien begyndte 18. juli 1936 som et militært oprør mod den demokratisk valgte regering. Opstanden bredte sig til hele landet. Med general Francisco Franco som ny leder fik oprørerne snart hjælp fra de fascistiske regimer i Tyskland og Italien. Den republikanske regering blev støttet af Sovjetunionen og frivillige sociali-

Børnene blev forevigtet på to postkort. Det ene blev taget straks efter ankomsten i 1937 ved Sct. Andreas Kollegiet (ovenfor), det andet foran Vejstrup Folkehøjskole ved afrejsen i 1938. Pilar Herrero Sanchez står øverste på trappen som nummer tre fra venstre

ster fra mange lande. Danmark valgte på opfordring af England og Frankrig ikke at blande sig militært. Et forbud mod hvervning af frivillige til fremmed krigstjeneste forhindrede ikke, at mange unge danskere alligevel drog til Spanien for at kæmpe på republikkens side.

Den brutale krig, der fulgte, varede i næsten tre år og krævede uhyre mange menneskelige ofre på begge sider af fronten. Den 1. april 1939 var krigen slut. Al republikansk modstand i landet var efterhånden nedkæmpet, Madrid var netop faldet, og Franco kunne i spidsen for oprørshæren erklære krigen for vundet.

Spaniens nordlige regioner med deres vigtige stål- og kulindustrier faldt som de første i hænderne på Francos tropper. Tyske fly deltog i massive bombninger af rene civile mål, og hævn togter som angrebet på baskernes "hellige by", Guernica, stod ikke alene. Fronten flyttede sig fra øst mod vest og drev store strømme af flygtninge foran sig.

Én efter én blev kystbyerne erobret, fra den

franske grænse ved Irún, San Sebastian og Bilbao i Baskerlandet over Santander i Cantabrien til Asturiens Avilés og Gijón. Kun 28 km syd for havnebyen Gijón ligger den gamle kristne "kongeby", Oviedo. Mens oprørshæren allerede den første krigsvinter havde indtaget Oviedo, faldt Gijón den 21. oktober 1937, som det sidste republikanske område mod nord. Det var fra denne bys store havn "El Musel", at tusindvis af flygtninge på overfyldte fragtskibe i sidste øjeblik slap væk fra krigens rædsler. Det var børn fra netop disse nordlige industribyer, som endte i Danmark.

Pilar boede med sine søskende i Santander. Deres far var død. Den ældste bror var ganske ung officer i den republikanske hær, og moderen havde en lille systue, hvor hun applikerede emblemer til hærens uniformer.

Mor og søn blev begge fængslet, da Franco med italiensk støtte indtog byen. Men inden alt dette skete, var Pilar og to af hendes søskende den 1. august 1937 blevet evakueret med tog til Gijón. Her ventede et fransk skib, La ría de

Bordeaux, på de mange flygtende børn østfra. Med britisk eskorte blev de sejlet til havnen Pauillac ved Bordeaux for omsider at nå lejren Val d'Or nær Paris. Omkring en måned senere var der pludselig en morgen på hvert barns køje sat en seddel med næste rejsemål: Sovjetunionen eller Danmark! Brødre og søstre var fortrinsvis blevet holdt sammen, da Pilar og et hold spanske børn gik ombord på rutebåden A. P. Bernstorff fra Dunkerque til Esbjerg med København som endeligt mål.³

Komiteen dannes

Den danske offentlighed var ikke uvidende om den forfærdelige krig i Spanien, om nøden og de store lidelser befolkningen var udsat for. Den socialdemokratiske hjælpeorganisation, Matteottifonden, var tidligt i gang med hjælp til bl.a. spanske børn i Belgien. En nyere borgerlig komite, Den danske Landsindsamling til Hjælp for nødlidende spanske Kvinder og Børn, indsamlede også store midler og kunne sende tøj, færøsk klipfisk og tømælk til børnelejre i nærheden af Barcelona.

At få flygtningebørn til selve Danmark blev først aktuelt efter en officiel henvendelse fra den spanske regering til de to komiteer i juli 1937. De store franske flygtningelejre var hårdt belastede, de bad om hjælp og den spanske chargé d'affaires her i landet anmodede Danmark om at modtage et antal børn.

Et fælles udvalg besluttede at påtage sig opgaven, og en ny tværpolitisk komite på bred national basis blev dannet, Komiteen for spanske Børns Ophold i Danmark. Justitsministeriet gav opholdstilladelserne, og 300 spanske børn var foreløbig velkomne. Komiteens formand blev kammerherre J. Bülow, der desuden var formand for Dansk Røde Kors. Arbejdsudvalget kom til at bestå af overlæge Poul Guildal, den socialdemokratiske folketingsmand og leder af Matteottifonden, Hans Hedtoft-Hansen, direktør F. Montessori, redaktør Karl Eskelund og direktør E. J. Wibolt fra redningskorpset Zonen. Udvalget fik stor praktisk betydning, og flere af dets medlemmer kom til at stå børnene meget nær i det daglige.

Spørgsmålet blev et varmt emne i pressen. Var det ikke bedre, om børnene forblev i Frank-

"Komiteen for spanske Børns Ophold i Danmark" startede sin kampagne i sommeren 1937 med en lille folder, hvor den opfordrede samvittighedsfulde danskere til at blive "plejeforældre" for et barn på flugt fra den blodige strid i Spanien

rig, tættere på deres egen kultur? Kunne det belaste Danmarks udenrigspolitiske forhold, især til vor stærke nabo Tyskland? Var der sikkerhed for, at det var børn fra begge sider af fronten, som kom herop? Komiteen modstod alle angreb, udførte humanitært arbejde over for børn i nød og havde "aldrig spurgt til Forældrenes politiske Anskuelser."⁴

Børnene skulle ikke sendes ud i private hjem, men samles i lejre. Det var billigt, og af sociale og kulturelle grunde det mest praktiske. Desuden regnede ingen med, at børnene skulle blive ret længe.

Indsamlingen startede traditionelt med at anmode en række danske mænd og kvinder om bidrag til arbejdet. Det blev dog en helt anden ordning, der fik betydning. Med et beløb på 50 kr. om måneden kunne enhver privatperson eller forening blive "plejeforældre" for et eller flere af de spanske børn. Denne mulighed tog fagforeninger, arbejdspladsklubber og firmaer straks til sig. Den megen presseomtale havde ikke skadet indsamlingen, som fik en stor folkelig opbakning. Bidrag i form af legetøj og beklædning blev også modtaget med glæde.

Børnenes ophold i Danmark

Den 22. september 1937 kom det første hold på 70 børn til Danmark og en uge senere det andet hold på 49 børn. Børnene var mellem 5 og 15 år gamle, og kun en fjerdedel af dem var piger.⁵ Alle blev indkvarteret i Ordrup i en del af Sct. Andreas

Kollegiet, som midlertidigt stod tomt. På rejsen med tog gennem Danmark fra Esbjerg over Fyn til København blev børnene på alle stationer undervejs mødt af store menneskemængder. Med dannebrogslag i hænderne hørte børnene på hjertelige velkomsttaler, fik boller og chokolade, godter, frugt og legetøj. Pressen fulgte med varm interesse disse "smaa tapre Flygtninge"⁶ med deres store brune øjne. Børnene var blege, trætte, dårligt klædt og enkelte havde endnu sår fra krigshandlingerne.

Der opstod mange problemer i kolonien den første tid. Der var først og fremmest ledelsesmæssige stridigheder, da det ikke havde været let at finde spansktalende danskere med de rette pædagogiske forudsætninger. De spanske lærerkræfter havde en svær opgave, for børnene var støjende, nervøse og hidsede hinanden op. Den overvældende interesse for børnene fik folk til nærmest at belejre koloniens område. Et plankeværk måtte opstilles for at få arbejdsro til de store børn og skabe sikre rammer for de mindste.

Pilar havde fra starten fem "plejeforældre". Det var Personalet ved Handelsafdelingen af Statsbanerne, FDB Tricotagefabrik, Sølling Jørgensen (Taarbæk Strandvej), Sophus Sørensen (Vesterbrogade 17) og Dir. Mikkelsen (Vesterbrogade 2).⁷ Hvis man ønskede det, kunne man købe et fotografi af hende til 1,50 kr., i bronze-ramme til 2,50 kr.

Fotografen Maagaard Christensen havde fulgt det første hold børn fra Frankrig og senere filmet dagligdagen i Ordrup.⁸ Filmen varede et kvarter, blev vist i nogle københavnske biografer og kunne lånes til foreninger. Da det ikke var muligt at tilgodesee alle de mange bidragsydere, som gerne ville besøge kolonien i Ordrup, fik de i stedet mulighed for gratis at se denne film. Pilars "plejeforældre" fik rig lejlighed til at nyde, hvad deres penge gik til. Den kønne og kvikke pige var filmens midtpunkt og let at genkende på stationen, i toget, i klassen og gymnastiktimen.

For at aflaste lejren i Ordrup flyttede 30 drenge den 20. oktober 1937 til feriekolonien "Opad" på Hasmark Strand ved Odense. Den lokale børnekomite i Odense, som meget hjerteligt tog imod drengene, gik straks i gang med at vinde fynboernes støtte til arbejdet. Komiteens største bekymring var, om kolonien denne vinter kunne

Postkortene skulle bruges til at sende bl.a. små hilsner til børnenes "plejeforældre". Luis Iberguen (Alvarez) på 10-11 år sendte denne julehilsen til Savværks- og Maskin[snedkernes] Fagforening, som havde kontor i Rømersgade 22

varmes tilstrækkeligt op til de sydlandske gæster! Drengene bekymrede sig mere over, at deres fodboldhold i Ordrup nu var splittet!

Det varme tøj blev der også sørget for, da en flok arbejderkvinder løbende strikkede og syede til drengene. Den lokale fagbevægelse støttede økonomisk, og velvillige handlende i Odense leverede materialerne.

Det blev omsider hverdag i begge lejre. Dagene gik med undervisning, gymnastik, hobbyarbejde, dejlige udflugter og praktiske opgaver som rengøring og indretning af lejrene. Børnene havde stor appetit, var glade, temperamentsfulde og velbegavede. Julen blev fejret på dansk og spansk vis, men trængte "plejeforældre" fik lov at udskyde decembers bidrag, da julemåneden altid stillede større fordringer til ens egne familier.

Alle de nu 96 børn blev genforenet i maj 1938 på Vejstrup Højskole nær Svendborg.⁹ Kolonien på Hasmark Strand skulle bruges af danske ferie børn, og man ønskede at også børnene i Ordrup kom til at bo ved skov og strand. Desuden var huslejen steget på Sct. Andreas Kollegiet.

Børnene fik en dejlig tid i Vejstrup. Når dagens skolearbejde var overstået, gik turen til stranden eller fodboldbanen, og om aftenen underholdt de hinanden med sang, musik og optræden. I forbindelse med Grundlovsdagen udgav de et lille spansksproget blad *Ekko & Lys*, hvor de tegnede og fortalte begejstret om landet. Blå-

Fordelt over to dage i maj 1938 havde Cirkus "Giovanni Otto" inviteret alle børnene til cirkusforestilling. Den spanske gesandt i landet, hans kone og et medlem af Komiteen kunne sammen med børnene nyde den ene af de to forestillinger

Børnene nød alle udflugterne, især når der var noget lækkert at spise. Måske var det DSU, der havde inviteret til wienerbrød og chokolade denne dag

det var beregnet til børnenes slægtninge, da mange stadig havde forbindelse med deres familier i Spanien og Frankrig.

Komiteen kendte til adresser på en del familier, og det hændte af og til, at børnene fik svar på deres afsendte breve.¹⁰ Den spanske gesandt i København formidlede kontakten, og på de danske konsulater i Santander og Bilbao vidste man, hvilke børn der befandt sig i Danmark.

Børnenes tilbagerejse planlægges

Børnene var lykkeligt uvidende om, at deres tilstedeværelse afstedkom en ophedet politisk debat her i landet. Konservative kræfter med fascistiske sympatier mente, at børnene blot tjente

som propaganda for det socialistiske Spanien, og at man misbrugte pæne borgeres medlidenhed. Børnene burde straks sendes hjem, da der var ro og ordnede forhold i de områder, Franco havde erobret.

Komiteen fastholdt fortsat, at den ikke forhandlede med andre end den lovlige spanske regering, og at kun forældrene individuelt kunne ønske at få deres børn hjem. Franco kunne bruge børnenes tilbagevenden som en uofficiel anerkendelse af sit styre.

Alligevel begyndte forberedelserne til en afvikling af lejren. Børnene ville ikke blive sendt hjem, men anbragt i ny fransk børnekoloni. Republikkens repræsentant i Danmark mente, at forholdene i Frankrig havde forbedret sig, og

børnene ville igen komme nærmere deres egen kultur. Et væsentligt aspekt var det økonomiske. Det var langt billigere at leve i Frankrig, og der blev ydet stor støtte til lejrene fra flere andre lande.

"Plejeforældrene" blev inderligt opfordret til at fortsætte deres månedlige bidrag, og Komiteen forpligtede sig til at finansiere den franske koloni et år frem i tiden. Den 24. september 1938 rejste alle børnene fra Vejstrup. Kolonien havde haft den store sorg, at en lille 10-årig pige var død kort forinden.

Tilbagereisen foregik stort set som udreisen, med bus til Esbjerg, med damperen A. P. Bernstorff til Dunkerque og videre til den nye lejr, Chateau de Bessy, i Tigeaux ved Paris.

Børnene var velklædte og sunde at se på, men tavse og kede af at skulle forlade landet. Drengene havde bundet fodboldstøvlerne uden på den kuffert, de hver især fik med sig, fyldt med tøj og gaver. Komiteen var kommet fra København for at tage afsked med børnene, og det spanske personale takkede varmt på børnenes vegne. Hvert barn modtog en lille spansk-sproget bog til minde om opholdet. Også denne gang stod der mange mennesker på kajen i Esbjerg, nu for at vinke farvel.

Kolonien i Frankrig

Komiteen havde overdraget til arbejdsudvalget at afvikle sin virksomhed. Kolonien i Frankrig var under ledelse af den internationale kommission for evakuerede spanske børn,¹¹ dog med en tilsynsførende fra det danske gesandtskab i Paris. Arbejdsudvalget fulgte så godt som muligt med i børnenes liv og sørgede for gaver og hilsener fra "plejeforældrene".

I mellemtiden skete der en del udskiftning i kolonien. En flok drenge kom i lære i en anden lejr, en stor gruppe rejste for at blive forenet med deres forældre, og pladserne blev straks optaget af nye flygtningebørn.

Der blev fortsat indsamlet ganske betydelige beløb i Danmark, og da det første år var gået, kunne lejrens opretholdelse sikres endnu seks måneder. Den 1. april 1940 ophørte støtten. En ny stor krig var i gang, og de resterende penge blev givet til Dansk Røde Kors.

Efterhånden som borgerkrigen følger i al sin gru gik op for omverdenen, iværksatte Matteottifonden fra begyndelsen af 1937 en storstilet kampagne "Spanien lider nød" til fordel for navnlig kvinder og børn på flugt. Indsamlingen, som fortsatte til langt ind i 1938, foregik ved salg af mærker og i forbindelse med særlige Spaniens-arrangementer

Støttmærkerne blev solgt til medlemmer, når de mødte op i partiforeningen eller på fagforeningskontoret. En københavnsk skotøjsarbejder havde bidraget til flere indsamlinger og traditionen tro klæbet mærkerne fast på indersiden af omslaget til sin fagforeningsbog

"The Canned Cream & Milk Co." fik store ordrer på leverancer af tømælk til flygtningelejrene og de krigsramte områder. Firmaet selv bidrog også til hjælpearbejdet, da man af og til på afskibningsdokumenterne kunne læse, at så og så mange kasser var medsendt "uden Notering som en Gave til Landsindsamlingen"

De drenge og piger, der havde været i Danmark, udgjorde på dette tidspunkt kun en mindre del af lejren. Det var de børn, hvis forældre var forsvundet eller hvis slægtninge ikke kunne tage dem til sig. De fleste af disse børn blev bragt til andre flygtningelejre i Frankrig og Belgien, afhængigt af verdenskrigens gang. Nogle måtte klare hjemturen på egen hånd, blev stoppet ved grænsen til Spanien og sat i arbejde af den franske hær. De sultede, frøs og levede under kum-

merlige forhold. Efter nogle måneder blev de samlet op, sat på et tog og kunne endelig vende tilbage til deres hjembyer eller til spanske børnehjem.¹²

Pilars mor ønskede sine tre børn hjem til Santander, og den 30. april 1939 forlod de sammen med en større flok lejren i Frankrig. De fine ting, som de havde bragt med sig hjem fra Danmark, blev frataget dem, da de kom tilbage Spanien.¹³

Gensynet

Kort efter mor og datters studietur til København, havde Josefina Ceballos fundet frem til en mindre del af de gamle eller deres familier. Mange var døde, nogle boede i Frankrig, andre ville ikke interviewes, og en enkelt havde været for lille til at huske noget som helst fra opholdet i Danmark. I den forløbne tid havde Josefinas oprindelige ideer taget en ny form. Efter nogle radiointerviews og avisomtaler var det regionale offentlige tv-selskab, Television del Principado de Asturias (TPA), blevet interesseret i hendes historie og ville støtte projektet med filmfolk, lyd og rejseomkostninger. Optagelserne til en dokumentarfilm var i gang!

Filmen blev bygget op omkring interviews med tretten af de gamle, og deres endelige genforening efter de mange år. De havde alle haft blandede oplevelser, men var fælles om de gode minder og ønsket om at gense Danmark. De fortalte om alle de dejlige mennesker, der tog sig af dem, om legetøjet, udflugterne, lægen og tandlægen.

Når de gamle nu ikke kunne komme til Danmark, så måtte Danmark jo komme til dem! Derfor blev min mand og jeg i september 2008 inviteret et par dage til Asturias. Vi var blevet binde-

Mens borgerkrigen nærmede sig sin afslutning, satte Matteottifonden i januar 1939 atter et omfattende mærkesalg i gang. Indsamlingen "Mælk til spanske børn" gik til indkøb af tømælk for at afhjælpe den katastrofale sult og nød blandt flygtningene langs den spansk-franske grænse

leddet mellem Danmark og Spanien og skulle symbolsk repræsentere den danske befolkning, som dengang havde hjulpet børnene.

Som de spanske børn i sin tid blandt meget andet havde set Frederiksborg Slot, været i biografen, drukket sodavand på Carlsberg, hele tiden fulgt af en nysgerrig presse, blev vi nu vist rundt i Oviedo, Avilés og Gijón. Med Josefina, instruktøren Iñaki Ibisate og kameramanden Francisco Blanco i hælene besøgte vi f.eks. Santa Maria del Naranco, et jagtpalads fra 848, vi så flotte endeløse sandstrande og drak tung cider på de lokale sidrerías.

Ved klippekanten over havet på Gijóns yderste pynt står en monumental betonskulptur. Den er skabt i 1989 af den baskiske kunstner Eduardo Chillida og hedder *Elogio al Horizonte*. Denne "Hyldest til horisonten" blev dokumentarfilmens titel og symbol på håbet i det fjerne, på

redningen og taknemmeligheden. Det var her fra Gijóns store industrihavn børnene i 1937 blev transporteret nordpå, og det blev her de nu skulle gense hinanden.

De gamle kom fra nær og fjern, fulgt af ægtefæller, børn og børnebørn, og der blev hilst og snakket, kysset og grædt! Byens borgmester, Paz Fernández Felgueroso, havde inviteret hele det store selskab til frokost på det regionale "fjellandsmuseum", Museo del Pueblo de Asturias. Her blev serveret fine lokale specialiteter, og en lille folkloristisk trup optrådte med dans, tromme- og fløjtemusik. Borgmesteren kunne desværre ikke selv deltage, da hun havde 30 bryllupper på rådhuset samme dag! På hendes vegne takkede et ungt byrådsmedlem, Jesús Montes Estrada, hjerteligt de mange danske arbejdere og funktionærer, som for 70 år siden havde ydet deres bidrag til hjælpearbejdet for flygtningebør-

Af filmens tretten gamle "niños de la guerra" drog de ti sammen med deres familier i september 2008 til et stort gensynsmøde i Gijón. Pilar Herrero Sanchez, hvis datter fik ideen til filmen, står forrest som nummer to fra venstre. Fotografi: Iván Martínez

nene. Derefter fik et medlem fra det regionale styre, Gonzalo Olmos, ordet. Han mindede forsamlingen om, at der også i dag rundt om i verden befandt sig børn i samme fortvivlede situation. Han overrakte os gæster og hver af de gamle en lille æske med et sølvemblem, som illustrerede et barn på flugt, "Niños de la guerra".

Også jeg var blevet bedt om at sige et par ord, og jeg fortalte "børnene", at selvom de slet ikke kendte mig, så kendte jeg efterhånden dem ret godt! Datidens danske presse og papirer havde givet mig et fantastisk indblik i såvel deres hjemve og natlige angst, som deres sammenhold, skæg og ballade. Nogle forsøgte at gøre mig til både "regeringsrepræsentant fra Danmark" og "direktør for Arbejdersmuseet". Heldigvis blev ingen af disse vildfarelser bragt videre af de tre aviser, som den efterfølgende dag skrev om arrangementet.

Dagens absolutte højdepunkt blev, da Maa-gaard Christensens gamle film fra 1937 blev vist. Det betød intet, at det var en stumfilm, for jublen ville ingen ende tage, da de gamle og deres familier efterhånden genkendte de kønne og meget livlige drenge og piger på filmen. Med fingersprog, knus og kindkys fik de gamle fortalt, hvor dejligt de havde haft det i Danmark. Ikke mindst al den gode mad! Francisco Gomez Muñoz mindede os om koloniens elskede forstanderinde "Ay! Señorita Burmeister!", mens hans storebror Pedro stolt fremviste gamle skader fra fodboldkampe mod lokale drenge i Danmark.¹⁴

Det værste, der kan ske for et barn, var overgået brødrene Ramon og Jose Vazquez Iglesias. De havde mistet deres mor og far. Mens drengene og deres søster, Maria, havde været evakueret, blev begge forældre skudt og begravet i en mine nær Turon sammen med hundrede af andre minearbejdere.

Pedro Moran Marcial ønskede sig et smukt postkort sendt fra Danmark, så han kunne se, hvordan der så ud i dag.

Sønner og døtre takkede os hjerteligt og studerede nøje de papirer, jeg havde bragt med hjemmefra. Endelig havde de fået kastet nyt historisk lys over nogle af de gamles minder og fortællinger. Hele denne lange dag blev en fantastisk stor og rørende oplevelse for os alle.

Hyldest til horisonten

Filmen var langt fra færdig, da vi rejste hjem. Der manglede bl.a. musik. Hvilken musik havde man spillet i trediveernes Danmark, og hvilke børnesange kunne man have sunget på kolonierne? Min opgave var slet ikke slut, der var endnu meget om børnenes ophold i landet, jeg skulle fortælle, forklare og oversætte.

Den 25. november 2008 blev dokumentarfilmen endelig vist for første gang. Det skete på den 46. Internationale Filmfestival i Gijón uden for selve konkurrenceprogrammet, og *Elogio al Horizonte* blev godt modtaget.

Elogio al Horizonte er ikke en film om den spanske borgerkrig i traditionel forstand, det er en film om solidaritet. Josefina vil fortælle, at det vi gjorde dengang, stadig har betydning for nogle mennesker 70 år efter, og hvad vi gør i dag får konsekvenser langt ud i fremtiden.

Indirekte er det også blevet en film om et sjældent samarbejde mellem kommunister, socialdemokrater og anstændige borgerlige kræfter i Danmark. Komiteen forsvarede til det sidste i enighed børnene mod en ondsindet konservativ pressehetz.

En af de gamle i filmen, Anselmo Calvo Bandera, boede i Madrid og var desværre for syg til at rejse til gensynsmødet i Gijón. Uvant med at rejse var han ellers ikke. Han var 17-18 år, før han kom til at forlade Frankrig i september 1940. Transporteret på skiftevis lastbiler og godstog havde han reddet sig fra en lejr i Lot et Garonna over Narbonne til Cerbère ved Middelhavet, til Barcelona, Irún og San Sebastian for omsider at nå hjem til Villafranca.

Drengen havde før vist spontane retoriske evner under opholdet i Danmark,¹⁵ og det var ikke spor underligt, at "Komiteen for spanske Børns Ophold i Danmark" netop havde fremhævet ham i sin afsluttende beretning fra juni 1939. Komiteen havde modtaget flere breve fra de spanske børn og deres forældre og blandt disse ét fra en stor dreng, Anselmo. Han boede på det tidspunkt stadig i den franske lejr på Chateau de Bessy og skrev i slutningen af 1938 i al sin enkelhed: "Blot disse Linier for at I kan se, at jeg endnu tænker paa jer og altid vil mindes jer alle med taknemlighed. Hele Kolonien hilser jer!"¹⁶

1. Pilar er født i oktober 1927, men anført som 13 år gammel ved indrejsen og 11 år gammel i udrejsepasset.
2. Beevor s. 504. Antallet af evakuerede og flygtninge angives meget forskelligt fra kilde til kilde.
3. Oplysningerne er usikre, da de bygger på børns erindringer.
4. *De spanske Børns Ophold* s. 15.
5. Der er meget tvivl om, hvor mange børn, der kom. Plejeforældre-protokollen i Ordrup nævner 93 drenge og 25 piger, hvoraf 2 piger og 14 drenge af ukendte grunde blev sendt tilbage til Frankrig 5.10.1937.
6. *Social-Demokraten* 30.9.1937.
7. Plejeforældre-protokollen i Ordrup.
8. Filmen hedder: *Spanske Børns Afrejse fra Paris og Ophold i Lejren i Danmark*. 1937.
9. De 96 børn er korrekt. Den 23.4.1938 rejste 4-5 børn hjem til forældrene i Frankrig. Rejseruten er usikker, måske gik turen over Antwerpen i Belgien.
10. De gamle erindrede også selv, at de fik breve fra familien, men ingen breve er fundet.
11. Commission Internationale d'Aide aux Enfants Evacués en Espagne.
12. Oplysningerne er usikre, da de bygger på børns erindringer.
13. Oplysningerne er usikre, da de bygger på børns erindringer.
14. Pedro er nævnt i *Social-Demokratens* kronik 26.5.1938.
15. *Arbejderbladet* 25.9.1938.
16. Utrykt beretning 23.6.1939 i Komiteen for den danske landsindsamling ...

Bøger

- Arbejderbevægelsen i Spanien: en historie skrevet med blod*, ABA og AOF, Fremad 1986.
- Beevor, Antony: *Den spanske borgerkrig 1936-39*, Borgen 2006.
- Beretning og Regnskab fra Socialdemokratisk Forbund i Danmark Aaret 1937, 1938.*
- Jensen, Alexander og Else: *[Om de spanske børn] i: Vejstrup Folkehøjskoles og Vejstrup Ungdomsskoles Aarskrift 1938*, s. 37-45.
- Legarretta, Dorothy: *The Guernica generation: Basque refugee children of the Spanish Civil War*, University of Nevada Press 1984.
- Lund, Henrik: *Flygtninge og indvandrere 1850-1980*, Fogtdal 2008.
- Lundgreen-Nielsen, Kay: *Tro eller blændværk? Danmark og den Spanske Borgerkrig 1936-1939*, Odense Universitetsforlag 2001.
- Långvik, Johanna: *Spanska barnflyktninge i Danmark : 1937-38* (utrykt specialeafhandling), Lund 1993.
- Protokol for den 23. socialdemokratiske Partikongres i København den 8.-10. januar 1939, 1939.*

Rybner, Svend: *Bag Madrids barrikader*, Akademisk Forlag 2004.

Spanske Børn i Danmark 1937-1938: til Erindring om Opholdet i Danmark = En recuerdo de su estancia en Dinamarca, København 1938.

De spanske Børns Ophold i Danmark og Frankrig: Beretning fra Komiteen for spanske Børns Ophold i Danmark, København 1940.

Arkivalier

Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv

Den danske landsforening til hjælp for nødlidende spanske kvinder og børn arkiv. Arkivnr. 2183. Kasse 1: *Korrespondance*, 1937-1938.
Socialdemokratiet. Arkivnr. 500. Kasse 681: *Matteottikomiteen*, 1933-41.

Rigsarkivet

Komiteen for den danske landsforening til hjælp for nødlidende spanske kvinder og børn arkiv. Arkivnr. 10084. *Materiale vedr. indsamlingen 1937-39*.

Falck, Avedøre Havnevej

Zone-Redningskorps. Uregistreret arkivmateriale ca. 1925-62. Indeholder bl.a. E. J. Wibolts papirer.

Lokalhistorisk Arkiv for Gentofte Kommune

Spanske Børn's Koloni i Ordrup: To protokoller: *Syge-protokol for Drenge & Plejeforældre og Plejebørn*.

Aviser

Arbejderbladet 1937-39
Le Comercio 14.9.2008
Fyns Social-Demokrat 1937-39
La Nueva España de Gijón 14.9.2008
Social-Demokraten 1937-39
La Voz de Asturias 14.9.2009

Hjemmesider og film

<http://www.youtube.com/watch?v=2ZnbxsOVoaK>
<http://www.youtube.com/watch?v=vhZsYu8qQY0>
<http://www.gijonfilmfestival.com/peliculas.asp?idmenu=1&idioma=3&idsub=2&varsub=2&idciclo=14&idFilm=191>
<http://www.zone-redningskorpset.dk/>
Spanske Børns Afrejse fra Paris og Ophold i Lejren i Danmark / Maagard Christensen. 1937.
 (Det danske Filminstitut. Filmarkivet)
Elogio al Horizonte - un documental / Iñaki Ibasate. 2008. (Television del Principado de Asturias).